Bestämningen av första fyndet av bergsångare *Phylloscopus bonelli* och andra fyndet av videsångare *Phylloscopus schwarzi* i Sverige

Lars Svensson

Bergsångare

Om bergsångaren, *Phylloscopus b. bonelli,* kan man läsa i femte upplagan av Förteckning över Sveriges fåglar (1962): »Felaktigt rapporterad funnen en gång: Ottenby på Öl. 3 sept. 1953. Exemplaret enligt U. Bergström säkerligen felbestämt.» Jag har haft tillfälle att granska skinnet som förvaras på Riksmuseet. Det råder ingen tvekan om att det är en bergsångare, och denna åsikt delas av intendent Ulf Bergström och intendent Carl Edelstam. Anledningen till att fyndet har underkänts i förteckningen beror dels på ett missförstånd, dels på att fågeln råkade ut för en »olycka» vid skinnläggningen – karbolsyra spilldes på skinnet, vilket missfärgade ryggen, övergumpen, delar av stjärten och ena vingens översida.

Då förteckningens redaktion frågade Bergström om bestämningens riktighet kunde kontrolleras, yttrade han att detta efter missfärgningen inte längre var möjligt. Svaret tolkades som att fyndet i sig självt var osäkert. I själva verket har Bergström, som såg fågeln före missödet, aldrig tvivlat på att det rör sig om en bergsångare.

Enligt etiketten är fågeln en hane. Den är i första vinterdräkt (fräscha pennor). Mått i mm: vinge 64, stjärt 47,5, tars 19,5, näbb till skallen 12,5. Vingformeln är mycket lik en lövsångares, *Phylloscopus trochilus,* dvs. 1:a handpennan är 6 mm längre än längsta handtäckaren och 2:a handpennan är lika lång som 6:e. En skillnad finns dock: Ottenby-fågeln har på båda vingarna en antydan till inskärning på 6:e handpennans ytterfan. Detta förekommer aldrig hos lövsångare, men däremot ibland hos bergsångarens nominatras, *Ph. b. bonelli.*

Översidan är gråbrun ("light brownish-olive", Ridgeway's *Color Standards,* 1912, plansch 30 k) med mycket svagt grön ton på hjässan och nacken och med gröngula fjäderkanter på ena vingen (den oskadade); övergumpen har en varmare ton än resten av översidan; ljust ögonbrynsstreck kort och diffust, örontäckare mycket blekt ljusbrungrå; ben mörka (till en viss gräns bibehålls en levande fågels benfärg efter skinnläggningen); undersidan ljust gråvit från haka till undre stjärttäckare.

Analyserar man dessa data finner man, att praktiskt taget allt pekar på *bonelli.*

Vingformeln är bergsångarens. Förutom lövsångaren är det endast lundsångaren, *Ph. trochiloides viridanus,* som har en snarlik vingformel. Bortsett från övriga olikheter i dräkten har denna art dock alltid kortare 2:a handpenna.

Ingen annan lövsångarlik *Phylloscopus* har så vit undersida som bergsångaren. Till och med den i Sibirien häckande lövsångarrasen *Ph. trochilus yakutensis* har en aning grågulbrunt på bröstets sidor. Denna ras har dessutom betydligt längre vinge än Ottenby-fågeln.

Huvudsidornas teckning stämmer väl överens med de bergsångare som finns på Riksmuseet (5 *Ph. b. bonelli,* 8 *Ph. b. orientalis)* och med dem i Zoologisk Museum i Köpenhamn (11 *Ph. b. bonelli).* Teckningen stämmer ej med någon population av lövsångare (nära 400 ex. på Riksmuseet).

Återstår att kommentera översidans färg. Bergsångarens främsta artkaraktär anses allmänt vara den ljust gulgröna övergumpen som kontrasterar mot den gråbruna ryggen. Denna karaktär saknas hos Ottenby-fågeln och har enligt Bergström inte heller funnits före missödet med karbolsyran. Att den gulgröna tonen på delar av översidans fjädrar försvunnit är odiskutabelt, då man lätt kan jämföra de båda olikfärgade vingarna. Ett par fjädrar på övergumpens ena sida har tydlig anstrykning av gult. Ytterfanet på stjärtpennornas proximala delar har kraftigare gul ton än hos någon lövsångare

Det är uppenbart att den ljusa, gula övergumpen inte är någon säker artkaraktär på hösten. Preparator Gunnar Johansson på Riksmuseet har nyligen (dec. 1967) besökt British Museum i London och då passat på att kontrollera övergumpskaraktären i dess skinnsamling. Av 85 *Ph. bonelli* var tolv från september–februari (åldern ej kontrollerad) och av dessa uppvisade sex »mycket svag kontrast

mellan rygg och övergump, svagare än hos något av sommarexemplaren», medan de övriga sex hade »normal kontrast». Av Riksmuseets 13 *Ph. bonelli subsp.* är två från hösten; en är adult och har tydligt gulgrön övergump, den andra är i första vinterdräkt och har mycket svag kontrast mellan den bruntonade ryggen och den gulbruna färgen på övergumpen och de övre stjärttäckarna. Av Köpenhamnsmuseets elva skinn är åtta från hösten; tre är adulta med bjärt gulgrön övergump, fem är i första vinterdräkt och av dessa fem har fyra gulbrun, svagt kontrasterande övergump medan den femte har gulgrön, ganska iögonenfallande gumpfärg. Inget av de 64 exemplaren från våren som har studerats har helt saknat kontrast men ett fåtal har haft mindre tydlig sådan. Även Williamson *Identification for ringers, 2, the genus Phylloscopus,* 1967, sid. 73, har påpekat att fåglar i första vinterdräkt kan ha otydlig kontrast mellan rygg och övergump – han lämnar f.ö. en bra beskrivning av artens utseende.

Av de två raserna har *Ph. b. bonelli* brunare översida och som nämnts ibland svag inskärning på 6:e handpennans ytterfan. Den häckar från Sydtyskland till Nordafrika, från Portugal till Tjeckoslovakien. *Ph. b. orientalis* är gråare ovan och häckar i Sydösteuropa och Mindre Asien. Enligt Williamson (1967) har denna ras aldrig inskärning på 6:e handpennan. Med tanke på detta och på den bruntonade översidan hör Ottenby-fågeln till nominatrasen.

Videsångare

Det första svenska fyndet av videsångare, *Phylloscopus schwarzi,* gjordes vid Ottenby den 25.9 1962. Då fyndet publicerades i VF 23 (1964): 223–227 åtföljdes meddelandet av en varning för förväxling med *Phylloscopus armandii.* Denna varning baserades på ett utlåtande från Derek Goodwin vid British Museum i London som hade fått granska skinnet och jämföra det med övriga snarlika arter.

Goodwin påpekade att inte bara *armandii* utan även *schwarzi* kan ha undersidan streckad i gult – i strid med Ticehurst (1938) påstående – och att det därför kan vara synnerligen svårt att skilja de båda arterna.

I Williamsons bestämningsguide *Identification for ringers, the genus Phylloscopus* (1967) finner man ingen varning för förväxling av *schwarzi* och *armandii.* Williamsons beskrivningar visar istället vissa olikheter: *schwarzi* har vit haka och strupe och ett beigebrunt bröstband av växlande tydlighet; buken är smutsvit med en varierande grad av gul streckning och sidorna är gulbruna. Detta gäller våren. På hösten uppger Williamson att hela undersidan är tonad i brungult och gulstreckad. Hos *armandii* är undersidan matt gulvit med renare vit strupe streckad i klargult.

Jag har själv studerat skinnen i British Museum och är i stort sett överens med Williamson. Det är alltid fullt möjligt att skilja *schwarzi* och *armandii* genom att *schwarzi* aldrig har strupen gulstreckad, *armandii* däremot alltid. *Armandii* har dessutom vanligen hela undersidan gulstreckad och är jämnare och renare gult tonad på bröst och buk än *schwarzi.* Endast några få *schwarzi*-skinn i British Museum har strupen svagt gultonad (första vinterdräkt eller dimorfism?) men det är fråga om en svag, jämn ton, *ej* gula streck på vit botten som hos *armandii.* Någon *schwarzi* med hela undersidan inklusive strupen gulstreckad, som enligt Williamson skulle förekomma på hösten, har jag inte kunnat upptäcka vare sig i British Museum eller Riksmuseet (ca 40 resp. 4 skinn tillgängliga).

Fyra dagar senare, 29.9 1962, fångades på Ottenby ännu en videsångare som ringmärktes och släpptes. Bestämningen ansågs senare osäker med tanke på Goodwins utlåtande. Jan Sondell och Jan Stenklint var med om att fånga båda exemplaren och Sondell meddelar att någon dräktbeskrivning inte gjordes för den andra fågeln, emedan dess utseende var identiskt med den förstas. Mått och vingformel noterades emellertid och de viktigaste uppgifterna var: vinge 58 mm, stjärt 49 mm, tars 22,5 mm, 1:a hp 9,5 mm > htä, 2:a hp = 9/10, 4:e och 5:e hp längst, 3:e t.o.m. 6:e hp med ytterfansinskärning. Det bör således inte längre finnas någon anledning att betvivla att även denna fågel var en videsångare.

Redaktionell kommentar: I svensk fågellitteratur har *Phylloscopus bonelli* kallats såväl »bergsångare» som »berglövsångare». Det finns knappast något skäl att speciellt för denna art i det svenska namnet betona släktskapen med lövsångare, då man numera ej gör detta med någon annan *Phylloscopus*-art. För *Phylloscopus bonelli* kommer således i fortsättningen det kortare namnet »bergsångare» att användas i VF. R. G.

Summary: The identification of the first record of Bonelli's Warbler *Phylloscopus bonelli* and the second record of Radde's Bush-warbler *Phylloscopus schwarzi* in Sweden.

One specimen, thought to be a Bonelli's Warbler and now in the collection of the Naturhistoriska Riksmuseet, was caught at Ottenby (56° 15′ N, 16° 15′ E) om 3 September 1953. The bird itself and the circumstances concerning the record have now been re-examined and there can be no doubt that it is a Bonelli's Warbler, belonging to the nominate race *Phylloscopus b. bonelli,* thus constituting the first record of this species for Sweden.

A Radde's Bush-warbler was caught at Ottenby on 29 September 1962. On account of the risk for confusion with *Phylloscopus armandii* the record was at first considered doubtful. The circumstances concerning the record have now been re-considered, and there is no doubt that the bird was correctly identified as a *Phylloscopus schwarzi* (cf. Vår fågelvärld 23 (1964): 223–227).

Förf. adress: Upplandsgatan 29, S-113 60 Stockholm.